

„Egyszer írok majd egy könyvet, / és ha elkészült, / felmászom rá, mint egy fel-
lépőkére vagy szobalétrára / vagy mint egy régi, magas falétrára, amit egy / szilva-
fához támasztottam, / ősz lesz, / és eltűnök örökre” (*Hogy rakjunk össze egy szé-
ket*). Akár egy imponáló írástechnikai fogások mögé rejtőző szerző invencióinak
tartjuk az *Északi mitológia* szövegét, akár a mítoszok alárendelését a könnyű hoz-
záférhetőségnek és a korszellemnek a hagyományörzés jegyében, a kötet minden-
képp rámutat a gaimani poétika egyik csapdájára. Ha a kulturális örökség fenntar-
tásának parancsa mellett minden más szempont eltörpül, akkor a szerző – hacsak
nem pusztá brandként tekintünk rá – óhatatlanul afféle újramesélő gépezetté válik,
akinek-aminek elsődleges feladata az, hogy technikai tudását latba vetve termelje
újra a tündérmeséket és a mítoszokat. Vagyis – ahogy Gaiman a *Felkavaró tarta-
lom* nyitóversében megfogalmazza – hozott anyagból összerakjon egy széket. Az
Északi mitológia nagyon kényelmes, könnyen belakható szék, megannyi pompás
apró díszítéssel, ám mégis hagy némi hiányérzetet maga után egy olyasvalakitől,
aki korábban ennél sokkal bonyolultabb bútordarabokat is épített. Akár olyanokat,
amelyekről lehetetlen elsőre eldönteni, hogy mire valók. (*Agave*)

SEPSI LÁSZLÓ

A londoni kirakós

ZADIE SMITH: *NW*; FORD. PÉK ZOLTÁN

Zadie Smith első regénye, a *Fehér fogak* 2000-ben jelent meg, és Smith szinte rögtön a brit irodalmi világ fontos szereplőjévé vált. Regényeinek kiemelkedően fontos témája a posztkolonializmus, a rassz, az identitás, a család, a barátság és London maga. A metropolisz életét, annak belső osztottságát, a különböző kerületek közti különbségeket jól ismeri, hiszen ő maga is Londonban született, pontosabban Északnyugat-Londonban, abban a kerületben, ahol regényei közül is sok (*Fehér fogak*, *NW*, *Swing Time*) játszódik, és amelynek postai kódjáról kapta címét az eredetileg 2012-ben megjelent *NW*. Smith jamaicai anyja és angol apa gyermeke, így a rasszokkal kapcsolatos előítéleteket, a rasszok közöttiséget, írásainak egyik legfontosabb témáját saját bőrén tapasztalhatta meg. Könyvei épp a multinacionális, rasszok, kultúrák keveredése által létrejött Londont mutatja be, amelyben éppúgy jelen vannak a színesbőrű, ázsiai, zsidó vagy muszlim emberek, mint az angol királyi család tagjai.

A magyar olvasók már találkozhattak Zadie Smith írásaival, hiszen a *Fehér fogak* és *A szépségről* is megjelent az Európa Kiadó gondozásában. Ennek ellenére több kortárs külföldi íróhoz hasonlóan viszonylag kevésbé ismert Magyarországon, kritikái, szakmai írásokat is csak elvétve találhatunk regényeiről. Az Európánál Pék Zoltán fordításában jelent meg 2017 tavaszán az *NW*, amely külföldi olvasók között olyan népszerű volt, hogy a BBC filmváltozatot is készített belőle 2016-ban.

A könyv mottója John Balltól, a 14. században élt, az 1381-es angol parasztlázadásban aktívan tevékenykedő paptól származik: „Éva szőtt, és Ádám ástott? / Az

úriember akkor ki volt?” Ez a mottó egyszerre hívja fel a figyelmet a társadalmi osztály megkonstruált voltára, a nemi szerepek, az azokhoz kötődő feladatok öröktől valónak tűnő elválasztására. Ezen két téma köré szerveződik Smith regénye, aki nyíltan mutatja meg a társadalmi osztályok és a sztereotipikus nemi szerepek visszasságait, azoknak az egyént mesterséges korlátok közé szorító hatalmát.

Az *NW* öt részből áll – *látogatás, vendég, házigazda, útban, látogatás* –, és négy főszereplője van, akik mind Északnyugat-Londonból származnak. Leah Hanwell ír származású, az egyetemen filozófiát tanul, majd egy alacsony fizetést adó, jótékonyági munkát végez, felesége lesz egy frankofón színesbőrű férfinak, és felnőttként is közel lakik a házhoz, ahol felnőtt. Keisha Blake, aki egyetemi éve alatt Natalie-ra változtatja nevét, színesbőrű nő, aki keményen dolgozik, hogy előrehaladjon karrierjében, jogi diplomát szerez, majd ügyvédként praktizál. Ő egy gazdag férfi felesége lesz, aki olasz anya és színesbőrű angol apa gyermeke, és bár felnőttként is Északnyugat-Londonban lakik, de a kerület szegény részét messzire elkerüli. Leah és Natalie barátsága áll a regény középpontjában, kettejük történetéről tudunk meg a legtöbbet. Felix Cooper színesbőrű férfi, akinek korábbi életét a drog, az alkohol, a kétes ügyletek és különös kapcsolatok határozták meg, ám úgy döntött, hogy új életet kezd, amelyben Grace (nevének jelentése: kegyelem) nevű barátnője van segítségére. Nathan Bogle színesbőrű férfi, gyermekkorában egy osztályba járt Keishával és Leah-val, most drogozik, lányokat futtat és metróbérleteket árul.

Minden rész más stílusban íródott és más főszereplő életét mutatja be – ez is arról árulkodik, hogy bár összeköti őket a hely, ahonnan származnak, különböző életet élnek. A két *látogatás* című rész zárja keretbe a regényt, amely ugyanott végződik, ahol elkezdődött: Leah a függőágyban fekszik a kertjében, forróság van, mozdulatlanságából egy látogató billenti ki. Zadie Smith regénye sok hasonlóságot mutat Virginia Woolf *Mrs. Dalloway*-ével, ezekről a párhuzamokról már többször írtak. Stílusában leginkább az első rész hasonlít Woolf regényéhez, az első *látogatás*ban Leah életének történéseit követhetjük, a tudatfolyam-technika elbeszélés-módjában. Ebben a részben a címben is említett látogató, a koszos, hisztérikus Shar érkezése indítja be a cselekményt. Shar azt állítja, hogy az édesanyja szívrohammal kórházba került, de nincs pénze taxira, hogy utána menjen. Leah készségesen beengedi, taxit hív és pénzt ad neki, amelyet a nő ígérete szerint majd visszazaad. Shar Leah közelében lakik, és az iskolatársa is volt, bár erre csak akkor döbben rá, mikor Shar felhívja rá a figyelmét. A vissza nem adott tartozás és Leah naitvitása visszatérő téma a regényben, és fontos része annak a nagyobb narratívának, amely összeköti a négy különböző kisebb történetet.

A *vendég* című részben Felix egy napját követhetjük végig, ami egy újabb párhuzam az *NW* és a *Mrs. Dalloway* között. A fejezetek itt már nem számozottak, hanem postai kódokkal jelöltek, így követhetjük Felix mozgását a városban, aki elhagyja *NW*-t, hogy az utolsó, öt régi életéhez kötő szálakat elvágja és új életére készüljön; majd visszatér, és a nap tragikus fordulatot vesz. Az, hogy a gyilkosság Kilburnben történik, szimbolikus, mintha maga a hely nem hagyná, hogy Felix, akinek ironikus módon a neve szerencsét jelent, kitörjön a neki szánt szerepből. Ezt a hatást erősíti, hogy haláláról már a *látogatás* című részben értesülünk, így képtelenség úgy olvasni a történetet, hogy ne szomorúsággal szemléljük Felix op-

timizmusát, amellyel az új életére készül. Felix nagyban hasonlít a *Mrs. Dalloway* Septimusára, a szereplők közül csupán Nathan találkozik vele, a többiek csak halolnak az incidensről, mégis, ennek hatására megkérdőjelezzik saját sorsuk alakulását. Miért ölik meg az egyik NW-i lakost, miért lesz az egyikük strici, a másikuk ügyvéd? Mitől függ mindez? Felix története a beszélő nevekkel úgy működik, mint egyfajta példabeszéd a szövegben, történet arról, hogy nem csupán mi alakítjuk a sorsunkat, hanem a környezetünk is. Felix gyilkosának személyére csak az utolsó oldalakon derül fény, az olvasó csak Natalie-val együtt rakosgatja össze a regényben elszórt apró nyomokat. A gyilkos kilétének megfejtése azonban nem jár együtt a krimik szokásos elégedettségével, nincs olyan fellélegzés, mely szerint „megoldottuk a rejtélyt, lám a rossz mégiscsak elnyeri méltó büntetését” – az NW-ban megjelenő problémákat nem lehet így megoldani.

A *házigazda* című rész több mint 180 rövid, címeikkel ellátott, számozott szakaszból áll, amelyek az időben ugrálva mesélnek Natalie életéről. Natalie a címben megjelenő házigazda, Mrs. Dalloway-hez hasonlóan vacsorapartit ad, és fontos számára a társadalom írott és íratlan szabályainak való megfelelés. Az egész regény során egyes szám harmadik személyű a narrátor, ám ebben a szakaszban felmerül, hogy maga Natalie a *házigazda* narrátora, aki „ő”-ként hivatkozik önmagára, eltávolítva magától saját cselekedeteit, Keisha énjéhez hasonlóan. Néhány helyen a narrátor „te”-ként hivatkozik Natalie-ra, éppúgy, mintha Natalie beszélne önmagához, így ez a rész akár a Natalie által férjének írt levél is lehet, amelyben kettős életéről, az oda vezető útról számol be. Natalie, mikor nevet változtat, egy olyat választ, amely nem árulkodik arról, hogy színesbőrű; ez jelzi társadalmi státuszának változását is: immár joghallgató, nem egy szegény színesbőrű lány Északnyugat-Londonból. Natalie végig a regényben saját identitását próbálja meghatározni, újra és újra megkérdőjelezi identitásának létezését az általa betöltött szerepek mögött: „Lányjelmez. Nővérjelmez. Anyajelmez. Feleségjelmez. Ügyvédjelmez. Gazdagjelmez. Szegényjelmez. Brit jelmez. Jamaicai jelmez. Mindhez más ruhatár szükségeltetett. Ám amikor ezeken az attitűdökön töprengett, nem tudta eldönteni, melyik a legautentikusabb vagy a legkevésbé hamis.” (307.)

Identitása csak akkor stabilizálódik, mikor képes elfogadni, hogy nem válhat meg északnyugat-londoni származásától, ahogyan a nevével tette. Ebben van segítségére az, amikor az *útban* című részben Nathannal körbejárja NW azon részét, ahol felnőtt. Az *útban* fejezeteinek címei pontosan jelölik az általuk megtett útvonalat, ám ez messze nem csupán fizikai utazás Natalie számára, saját múltjával is szembesül közben. Épp ez az út segít neki abban, hogy tudatosítsa, mennyire meghatározza származása a jelenét és identitását. A regényt végigkísérő pontos, szinte túl akkurátus helyszín-meghatározások vezetik végig az olvasót Északnyugat-Londonon: a regény igazi főszereplője a kerület maga.

A regényben folyton jelenlévő füledt forráság és – a sétálás és tömegközlekedés hangsúlyozása ellenére – mindent átfogó mozdulatlanság jól jelképezi a szereplők életét, akik nem képesek kimozdulni a magukra kényszerített szerepből, hiába vágnak rá. Felix bár már jó útra tért, az emberek lépten-nyomon füvet kérnek tőle: „A csajom szerint láthatatlan tetkó van a homlokomon: KÉRJ TŐLEM FÜVET. Biztos olyan a pofám.” (145.) Natalie és Leah számára nehézséget jelent,

hogy őszinték legyenek a férjeikkel, vállalják előttük a döntéseiket, nehézségeiket, valódi véleményüket. Nathan úgy érzi, hogy bár gyermekként jó képességei voltak és szerették, de felnőttként nem volt választása: „Ez az egyik igazság, amit anyám mondott. Mindenki szereti a tesót, amikor tízéves. A kicsi kis golyóbis fejével olyan aranyos. Mindenki szereti a tesót, amikor tízéves. Utána már csak probléma. Nem marad hatsz tíz örökre.” (344.) A forrás a szereplők belső frusztrációjának kivetülése, ami egészen addig fokozódik, amíg fokozatosan ki nem derülnek az eltitkolt döntések.

Zadie Smith nagyon tudatosan szerkeszti a regényeit. Minden apróságnak jelentősége van, és ügyel rá, hogy az olvasó ne tudjon meg semmit túl korán, végig fenntartja a figyelmet. A nagyerejű témák mellett épp az újra és újra felmerülő motívumok tartják egyben a különféle stílusban megírt részeket. A legfontosabb ilyen motívum Madonna, pontosabban a fekete Madonna. Az anyaság, az azzal kapcsolatos társadalmi elvárások és előítéletek nagyon fontos témái a regénynek. Minden szereplő életében kardinális az anya szerepe, a nők (különösképp Leah) pedig saját gyermekvállalással kapcsolatos döntéseikkel néznek szembe. A nők testét férjeik és a körülöttük lévő emberek úgy kezelik, mintha a nők nem dönthetnének úgy, hogy nem vállalnak gyermeket. Folyton azt kérdezik a gyermektelen Leah-tól: „Nem te vagy a soros?” (76.) A templomban, ahová Natalie-t és két gyermekét kísérik el Leah, van egy fekete Madonna szobor, s amikor Leah elájul, ő beszél hozzá: „Hallgass meg: én nem olyan málészájú Madonna vagyok, nem olyan szenvelgő szűz! Öregebb vagyok, mint ez a hely! Öregebb, mint a hit, ami hiába veszi szájára a nevem!” (85.) A fekete Madonna lesz a nőiség legerősebb szimbóluma a regényben, amely a női élet problémáival élénken foglalkozik.

Az egyik ilyen kulcsprobléma a gyermekvállalással is összefüggő idő, amely a nőket mintha jobban sürgetné, mint a férfiakat. A nők ketyegő biológiai órájának említése szinte már klisészámba megy, de az *NW* a felületességektől elszakadva mutatja meg, hogy milyen hatással van a nőkre az ezzel kapcsolatos társadalmi elvárás. Van, aki saját örömeire vállal gyereket, van, aki kötelezőnek érezve azt, behódol neki, van, aki csak úgy tesz, mintha meghajolna a közösség akarata előtt. Az idő a regényben csupán a nőket korlátozza, mert „[a] nők hordozzák az időt” (292.), nem léphetnek be egy férfival teli szobába úgy, hogy ne vigyék be oda azt. A nők öregedéséről is sok szó esik, ahogyan a haláltól való rettegésről is. Mindezek azonban mintha inkább a nők problémái lennének, semmint a férfiaké. Bizonyos kor betöltése után a nőktől elvárt a gyermekvállalás, és még mintha gyorsabban is öregednének a regényben, mint a férfiak: „A nők másképp öregszenek. Amikor Felix tizenkét éves volt, Mrs. Mulherne kicsit túl öregnek tűnt, hogy az apjával mászkáljon; most az apja anyjának látszott.” (129.) Az idővel kapcsolatos filozófiai elgondolások közül Kierkegaard „a pillanat”-a, valamint az idő mint relatív tapasztalat is megjelenik. Az idő, a kor és a felnőtté válás relativitása végigkíséri a regényt.

A történet szereplői számára komoly problémákat okoz helyhez kötöttségük. Natalie nem tudja elfogadni, hogy sikeres élete és a kerülettől való elzárkózása ellenére is hat rá Kilburn, Leah testét tárgyként kezelik, s fehér nőként nehezen illeszkedik be színesbőrű kolléganői közé; Michelle az önkormányzati lakásból akar elköltözni, Nathan pedig behódol az *NW* által kínált sztereotípiának, míg Felix épp ebből pró-

bál kitörni. A terekbe zártság legerőteljesebben Annie személyében jelenik meg, aki agorafóbiája miatt saját lakásába zárva tölti életét, de valójában nem a terektől fél, hanem az emberektől, akik azokat a tereket valamilyenné teszik: „Annie nem igazán a nyílt terektől félt, attól félt, mi történhet közte és mások között azokban a terekben.” (160.) A terek és ezekben az emberek egymásra hatása összefüggésben áll azzal, hogy szinte minden főszereplő saját identitását próbálja meghatározni.

A regény legelső jelenetében Leah hall egy mondatot a rádióban, amelyet megpróbál felírni a kezében tartott magazinra, ám ez több próbálkozás után sem sikerül neki: „én vagyok a kizárólagos szerzője az engem definiáló szótárnak”. (11.) A mondat leírhatatlansága úgy is értelmezhető, mint Leah kudarcba fulladt próbálkozása, hogy egyedül határozza meg magát. A „kizárólagos szerző” többször előkerül a regény folyamán a Natalie-ről szóló részekben, így a mondat jelentése kiterjed. Rá kell döbenniük a szereplőknek, hogy bármennyire harcolnak is ellene, identitásukat nem egyedül határozzák meg, hatással van rájuk a környezetük is – ám emellett felelősséget is kell vállalniuk életük és identitásuk alakulásáért, nem okolhatják csupán származásukat vagy a körülményeket. Smith regénye épp azt mutatja meg, hogy mennyiben különbözhet és mennyiben hasonlíthat négy ugyanonnan származó fiatal élete, önazonosságukat mennyiben alakítják körülményeik, és mennyire önmaguk. Bár a regény maga nem fest pozitív képet NW-ről és közel sem zárul happy enddel, mégis reménykedhetünk, hogy miután a két barátnő szembenézett önmagával és titkaikkal, őszintébb és kiegyensúlyozottabb élet várhat rájuk.

A regény Zadie Smith egyik legjobbja, így igazán időszerű volt, hogy a magyar olvasó is megismerhesse. Pék Zoltán tapasztalt fordító, mégis, néhol találhatunk zavaró hibákat a szövegben: újságok helyett papírok (12.), copf helyett konty (168.), spagettipántos top helyett spagettipántos mellény (184.), sütemény helyett tészta (263.) stb. szerepel. Az *NW* cím megtartása bár jó ötlet, mégis olykor kissé furcsa megoldásokat szült: „Becsvágya ellenére a szíve mélyén London, NW-i lány maradt”. (241.) Smith szövegeinek sajátos, mindent átható stílusa van, azonban a fordító mintha az első pár oldalon csak keresgélne ezt a hangot. Hozzá kell tennünk, hogy Smith regénye nehezen fordítható, mélyen gyökerezik az angol kultúrában, már szereplőinek beszédstílusa is sokat elmond róluk. Egy nem tökéletes, de viszonylag jó fordítással van dolgunk, amely remélhetőleg sokakkal megismerteti majd Smith különleges írói stílusát és Északnyugat-London világát. (*Európa*)

SCHÄFFER ANETT

Szövegek és nemek között

MIZSUR DÁNIEL: *KARC*; HORVÁTH IMRE OLIVÉR: *NEM SZIMPÁTIA*

Mind Mizsur Dániel, mind Horváth Imre Olivér első kötete (*Karc*, illetve *Nem szimpátia*) átgondolt és feszes szerkezetű. Míg Mizsur könyve ciklusokra nem tagolt egység, addig Horváthét három angol nyelvű idézet tagolja három ciklusra. A Mizsur-kötet azonban mintha az olvasás menetét is meghatározná. A versek akkor